

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การวิจัยเป็นกระบวนการค้นหาคำตอบหรือคำอธิบายให้แก่คำถามเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กระบวนการค้นหาคำตอบที่ยอมรับกันว่าเป็นการวิจัยนั้น ต้องเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ และตั้งอยู่บนหลักและวิธีดำเนินการที่มีเหตุผล (ชาย โพธิ์ลีตา, 2550, น. 61) โดยกระบวนการค้นหาคำตอบในการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ขึ้นอยู่กับกระบวนการทัศน์ในการวิจัย หากนักวิจัยมีความเชื่อว่า วิธีการวิจัยควรใช้อย่างเดียวกับที่ใช้ในทางวิทยาศาสตร์ นักวิจัยก็จะใช้วิธีการวิจัยในเชิงปริมาณ ส่วนนักวิจัยที่มีความเชื่อว่า วิธีการวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ไม่เหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่องทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ นักวิจัยก็จะใช้วิธีการวิจัยในเชิงคุณภาพ

กระบวนการค้นหาคำตอบที่เรียกว่าการวิจัยทั้งสองวิธีการนี้ต่างก็มีความแตกต่างกันในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล การเลือกกลุ่มตัวอย่าง และการวิเคราะห์ข้อมูล (บุญธรรมกิจปริดาวิสุทธิ, 2551, น. 222) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ นักวิจัยส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทดสอบ (test) การสัมภาษณ์ (interview) การแจกแบบสอบถามให้ผู้ตอบกรอกเอง (self-administered questionnaire) การส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์แล้วให้ผู้ตอบส่งคืนมา (mailed questionnaire) เป็นต้น ส่วนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ นักวิจัยส่วนใหญ่จะใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลโดยวิธีการเฝ้าสังเกต (observation) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นต้น

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม (questionnaire) นั้นอิงอยู่กับกระบวนการทัศน์ปฏิฐานนิยมที่มีความเชื่อว่า ความจริง/ความรู้ (ข้อมูล) ในการวิจัย มีเพียงหนึ่งเดียว และมีธรรมชาติเป็นกฎสากล (universal and law-like reality) เป็นสิ่งที่มีอยู่โดยตัวของมันเอง เป็นอิสระจากนักวิจัยคือไม่ขึ้นกับการรับรู้หรือการพิจารณาของนักวิจัย (วัตฤวิสัย) ความเป็นวัตฤวิสัยเป็นจุดหมายสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อมูล นั่นหมายความว่า คุณภาพของวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลก็ดี คุณภาพของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาก็ดี วัดกันได้ที่ความเป็นวัตฤวิสัย ดังนั้นกลยุทธ์ในการที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายนี้ คือ นักวิจัยต้องหลีกเลี่ยงการสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนที่เป็น

แหล่งข้อมูล ชนิดที่อาจจะมีผลกระทบต่อความเป็นวัตถุวิสัยได้ เฉพาะอย่างยิ่งคือความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดสนิทสนม

ส่วนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสนทนา (dialogue) นั้นอิงอยู่กับกระบวนการทัศน์ทางเลือกที่มีความเชื่อว่า ความจริง/ความรู้ (ข้อมูล) ในการวิจัยทางสังคมนั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่อย่างเป็นอิสระจากนักวิจัยโดยสิ้นเชิง ตรงกันข้ามมันเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นระหว่างนักวิจัยกับประชาชนที่เป็นแหล่งข้อมูล (อัตวิสัย) ดังนั้น ความเป็นวัตถุวิสัยที่แท้จริงจึงไม่มี นอกจากนี้ยังเชื่อว่าสิ่งที่เรียกว่าความจริงสูงสุดหนึ่งเดียวในการวิจัยนั้นไม่มี มีแต่ความจริงที่หลากหลาย แม้ในเรื่องเดียวกันความจริงก็มีได้หลากหลายขึ้นอยู่กับว่าเป็นความจริงของใคร และเรามองดูความจริงนั้นจากมุมมองใด ดังนั้นความเป็นวัตถุวิสัยจึงไม่ใช่จุดมุ่งหมายของวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ สิ่งสำคัญคือความถูกต้องตรงประเด็นของข้อมูลในโลกและในทัศนะของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก นักวิจัยจึงจำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนที่เป็นแหล่งข้อมูล เพื่อเอื้อต่อการสร้างและการถ่ายทอดข้อมูล (ชาย โภธิสิตา, 2550, น. 259-261)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสนทนาจะมีความแตกต่างกันตามกระบวนการทัศน์ที่แต่ละวิธีการยึดถือ ทว่าวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของทั้งสองวิธีการก็สามารถที่จะใช้อย่างผสมผสานกันได้ ซึ่งเรียกว่า เทคนิคสามเส้า (triangulation technique) เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่าหนึ่งวิธีเพื่อเปรียบเทียบ ตรวจสอบยืนยัน ขยายความ หรือเพิ่มความลึกของข้อมูล (Patton, 1990; Denzin, 1970, อ้างถึงใน ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์, 2549, น. 243-245) ดังที่ Creswell (2009, p. 203) ได้กล่าวไว้ว่า

ด้วยการพัฒนาการของการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพในวิทยาศาสตร์สังคมและมนุษย์ การวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพได้รับความนิยมมากขึ้น ก่อให้เกิดการวิวัฒนาการ การพัฒนา และความก้าวหน้าอีกประการหนึ่ง ซึ่งเสริมความแข็งแกร่งของการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งสอง ปัญหาที่นักวิจัยพบ คือ การใช้วิธีการวิจัยอย่างใดอย่างหนึ่งไม่เพียงพอที่บอกรายละเอียดถึงความซับซ้อนได้หมด การใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานจะเพิ่มพูนความรู้ได้มากกว่าที่จะให้วิธีการวิจัยด้านใดด้านหนึ่งเพียงอย่างเดียว ทั้งจะเอื้อต่อความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาการวิจัยเพิ่มมากขึ้น

การเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถามและการสนทนาเป็นวิธีการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน และสามารถแก้ข้อจำกัดในสองประเด็นหลัก คือ ข้อมูลซึ่งได้จาก

แง่มุมเดียวอาจถูกจำกัดด้วยข้อเท็จจริงในเพียงบางจุดของทั้งหมด (slices of reality) เป็นเหตุให้นักวิจัยสรุปผลคลาดเคลื่อนได้ และการที่นักวิจัยใช้เครื่องมือ/วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามความเคยชินหรือตามความสะดวก มากกว่าเลือกใช้อย่างเหมาะสมตามเกณฑ์ที่ควรเป็น (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์, 2549, น. 289) จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากทั้งสองวิธีการเป็นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและเพิ่มคุณค่าของข้อมูล นักวิจัยสามารถได้ข้อมูลที่มีความแตกต่างกันทั้งในเชิงกว้าง เชิงลึก และการสรุปอ้างอิงไปยังประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เช่น การใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจถึงการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ (เชิงปริมาณ) และใช้การสนทนาเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมาย (เชิงคุณภาพ) ทำให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอและน่าเชื่อถือในการสรุปผลการวิจัย

การค้นคว้าเปรียบเทียบข้อมูลมีการทำวิจัยบ้างในประเทศไทย แต่เป็นการเปรียบเทียบความสอดคล้องของข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการสอบถามและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (สมศรี วงศ์สวัสดิสกุล, 2534; วิภาวรรณ หนูคง, 2537) และเป็นการเปรียบเทียบความสอดคล้องของข้อมูลเชิงปริมาณกับข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการทดสอบความตรงของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (ธีราวุฒิ วงษ์สมบัติ, 2552) ส่วนการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการใช้แบบสอบถามกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสนทนาซึ่งมีความแตกต่างกันในกระบวนการที่ตนเองยึดถือ ขั้นตอนการเก็บข้อมูล การเลือกตัวอย่าง และการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหาข้อมูลที่สนับสนุนกัน ยังไม่พบว่ามีการทำวิจัย จึงน่าจะสงสัยว่าข้อมูลที่ได้จากการใช้วิธีการสนทนา (ข้อมูลเชิงคุณภาพ) จะสนับสนุนข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถาม (ข้อมูลเชิงปริมาณ) หรือไม่อย่างไร

หนึ่งในปัจจุบันจำนวนผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากการสำรวจประชากรสูงอายุปัจจุบันและการคาดการณ์ประชากรสูงอายุในอนาคตพบบุคคลวัยสูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นมาก โดยในปี 2537 มีจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 6.8 ของประชากรทั้งประเทศ ปี 2545 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.4 ปี 2550 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.7 และจะมีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยปัญหาผู้สูงอายุจะเริ่มรุนแรงขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นไป และในปี พ.ศ. 2577-2587 สังคมไทยจะเป็น “สังคมคนแก่” ผู้สูงอายุจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ที่มีปริมาณความต้องการบริการด้านต่าง ๆ เกินกว่าความสามารถของประชากรวัยแรงงานที่จะต้องแบกรับจนอาจถึงเกิด “วิกฤตคนแก่” ขึ้นในประเทศไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักสถิติเศรษฐกิจสังคมและประชาชาติ 1, 2551, น. 1; กฤตยา อาชวนิจกุล และ ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2548, น. 28) หนึ่งในชมรมผู้สูงอายุที่จดทะเบียนกับสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ มีจำนวน 21,029 ชมรม (ข้อมูลทะเบียนชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ, ข้อมูล ณ วันที่ 29 ตุลาคม

2552) และชมรมผู้สูงอายุที่จดทะเบียนกับสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร มีจำนวน 281 ชมรม (ข้อมูลทะเบียนชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร, ข้อมูล ณ วันที่ 17 กรกฎาคม 2552) นอกจากนี้ยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่จัดตั้งโดยหน่วยงานอื่น ทั้งนี้ ชมรมผู้สูงอายุนั้นเป็นองค์กรชุมชนที่มีคณะกรรมการซึ่งเป็นสมาชิกชมรมและถูกคัดเลือกจากสมาชิกชมรมให้เข้ามาบริหารจัดการ ซึ่งการบริหารจัดการถือได้ว่าเป็นเรื่องซึ่งขาดถึงความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยเฉพาะทุกกิจกรรมของชุมชนที่มีเรื่องเงิน คน เข้าไปเกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ (สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, 2540, น. 6) การที่จะมีการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้นขึ้นอยู่กับระดับการเข้ามามีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมจึงนับว่าเป็นหัวใจที่สำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็ก ๆ ในชนบท องค์กรชุมชนในบริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องใช้มิติของภาคประชาชนในการจัดการและแก้ไขปัญหา ร่วมกัน การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบแทนจากการที่ได้ทำงานร่วมกัน และผลจากการร่วมคิด ร่วมทำ นำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2548, น. 193)

การที่จะเกิดระบบบริการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนที่มีคุณภาพได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการซึ่งเป็นปัจจัยหลัก เพราะชมรมผู้สูงอายุมุ่งเน้นสัมพันธภาพระหว่างทรัพยากรในการดำเนินการกับผลผลิตที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการดำเนินงานซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทมาก จำต้องมีวิสัยทัศน์ มีความมุ่งมั่น และใช้กลยุทธ์ในการบริหารจัดการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุให้มีคุณภาพ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุเพื่อนำเสนอผลการศึกษา อันจะเป็นแนวทางให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการชมรมผู้สูงอายุ ดำเนินการแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาคุณภาพองค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และเพื่อสามารถรองรับและป้องกันปัญหาผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและที่จะพึงเกิดขึ้นในอนาคตได้

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละวิธีมีจุดอ่อนและจุดแข็งแตกต่างกันไป ไม่มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใดที่จะดีเลิศไปเสียทุกอย่าง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามนั้นมีจุดอ่อนอยู่ที่ลักษณะของคำถามและผู้ตอบเป็นสำคัญ เช่น หากผู้ตอบแบบสอบถามไม่เข้าใจคำถามย่อมตอบคำถามที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง และการตอบแบบสอบถาม

ไม่สามารถทราบได้ว่าใครเป็นผู้ตอบ ซึ่งอาจจะไม่ใช่ประชากรที่ศึกษาก็ได้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถทำให้ผลการวิจัยที่ได้มานั้นไม่ตรงกับความเป็นจริง อีกทั้งอัตราความพอเพียงของแบบสอบถามที่ได้รับคืน (adequate response rate) จากการที่นักวิจัยส่งไปยังกลุ่มตัวอย่างทางไปรษณีย์ก็ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย เพราะหากนักวิจัยได้รับแบบสอบถามคืนน้อยเกินไปจะเกิดความลำเอียงอันเนื่องมาจากความพอเพียงของแบบสอบถาม (questionnaire bias) ทว่าการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามก็มีจุดแข็งอยู่มาก เช่น การวิเคราะห์ทางสถิติทำง่ายกว่าวิธีอื่น ๆ นักวิจัยไม่ต้องใช้ทักษะหรือความชำนาญในขณะเก็บรวบรวมข้อมูลมากนัก ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้ด้วยความคิดของตนเอง ไม่มีความสัมพันธ์และความเกรงใจมาเกี่ยวข้อง การสุ่มตัวอย่างมีความแน่นอนได้มากกว่าการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสนทนา ซึ่งการสนทนาต้องเลือกบุคคลที่เหมาะสมเข้ามาเกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามยังเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณที่ยึดติดกับกระบวนการทัศน์ปฏิฐานนิยม ซึ่งผู้ศึกษาต้องเข้าไปมีสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลให้น้อยที่สุด เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มามีความเป็นวัตถุวิสัยหรือปราศจากการรับรู้หรือการพิจารณาของผู้ศึกษา และเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณในลักษณะของตัวเลขและค่าทางสถิติ และเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับศึกษากลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมาก ซึ่งในที่นี่คือคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร รวมถึงเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างที่สามารถอ่านออกและเขียนได้ ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุพบว่าใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นส่วนใหญ่

ส่วนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสนทนานั้นได้รับอิทธิพลจากความคิดของเดวิด โบห์ม (David Bohm) ซึ่งการสนทนาเป็นการรับฟังซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้งโดยไม่มีการถือเขาถือเอา (Bohm, อ้างถึงใน โสพิส ศิริไสย์, 2549, น. 82-84) การฟังอย่างลึกซึ้งนี้ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “การฟังอย่างกัลยาณมิตร” การฟังแบบนี้ไม่ได้หมายความว่าไม่พิจารณาว่ามีอะไรบ้างที่เป็นข้อบกพร่องในคำพูดของผู้อื่น แต่การฟังแบบนี้มีจุดสำคัญอยู่ที่ความเข้าใจ เพราะความเข้าใจนั้นท้ายที่สุดแล้วก็จะนำความสุขมาให้แก่ทุกคน (สมภาร พรหมทา, 2551, น. 130-131) สาระสำคัญของวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนา ก็คือ วิธีการที่ให้ความเคารพซึ่งความเป็นมนุษย์ของผู้ให้ข้อมูลด้วยการฟังอย่างลึกซึ้ง เทคนิคการฟังแบบนี้คือการตั้งใจฟังว่าผู้ให้ข้อมูลพูดอะไร แล้วนำคำพูดนั้นสะท้อนกลับไป (reflection) ยังผู้ให้ข้อมูล ซึ่งวิศิษฐ์ วังวิญญู (2548) เรียกว่า “การฟังอย่างเป็นกระจกเงา” การฟังแบบนี้ถือเป็นวิธีการบอกให้รู้และเข้าใจความหมายตรงกันและยังสามารถจับแก่นสาระของเรื่องที่สนทนากันได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามจุดอ่อนของวิธีการนี้ก็มีอยู่ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวนักวิจัยเป็นสำคัญ หากนักวิจัยขาดความรู้ในเรื่องที่ทำการศึกษา ขาดการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้มีส่วนร่วมในการศึกษา ขาดทักษะในการฟังและการถาม รวมถึงอคติและความเครียดในขณะเก็บข้อมูล ข้อมูลที่ได้มาก็ไม่มีคุณภาพดีพอ และขาดความน่าเชื่อถือ

นอกจากนี้ การสนทนายังเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่ยึดติดกับกระบวนการทัศน์ทางเลือก ซึ่งผู้ศึกษาต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนร่วมในการศึกษาให้มากที่สุด ข้อมูลที่ได้เป็นกระบวนการที่นักวิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการศึกษาร่วมกันสร้างขึ้นมา จึงปราศจากความเป็นวัตถุวิสัยหรือขึ้นอยู่กับความรู้หรือการพิจารณาของผู้ศึกษา และเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ทำการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพหรือคุณลักษณะ ซึ่งมักจะวัดในเชิงตัวเลขและค่าทางสถิติได้ยาก และเหมาะสมกับการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนไม่มาก ซึ่งผู้ศึกษาได้คัดเลือกผู้สูงอายุที่เป็นคณะกรรมการชมรมจำนวน 5 คน ในชมรมที่เป็นกรณีศึกษา 1 ชมรม เป็นผู้ร่วมสนทนากับผู้ศึกษาเป็นรายบุคคล

จะเห็นได้ว่าวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสองวิธีดังกล่าวมีความแตกต่างกัน ทั้งกระบวนการที่เชื่อถือ การเลือกตัวอย่าง และการวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงมีจุดแข็งจุดอ่อนแตกต่างกันไป จากความต่างต่างกันนี้นักวิจัยสามารถที่จะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสองวิธีอย่างผสมผสานกันได้ เพื่อเสริมจุดแข็ง และอุดช่องว่างจุดอ่อนของกันและกัน ในประเด็นนี้ Denzin (1970, p. 313, อ้างถึงใน ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์, 2549, น. 289) ชี้ให้เห็นถึงเทคนิคสามเส้าว่า “ช่วยให้ให้นักวิจัยขจัดอคติภายใน (intrinsic bias) ของการสรุปผลวิจัยที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้วิธีการเดียว” ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสนทนา ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสองจะมีความแตกต่างกัน แต่ที่จริงแล้วข้อมูลที่ได้จากวิธีการทั้งสองอาจจะมีอะไรหลายอย่างที่เหมือนกัน และสามารถผสมผสานกันได้หรืออาจจัดเข้ามามีอยู่ในหมวดหมู่เดียวกันได้ ทั้งช่วยให้เห็นข้อเท็จจริงทั้งสองด้านปรากฏอย่างชัดเจนขึ้น ช่วยลดอคติในการตัดสินใจเพียงบางด้าน แต่จะเห็นข้อมูลอย่างครบถ้วนอันจะเป็นประโยชน์ในการประเมินและตัดสินใจเลือกสิ่งที่เหมาะสม (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น. 23-24)

ส่วนสาเหตุที่เลือกประเด็นการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุเป็นประเด็นในการศึกษานั้น เนื่องด้วยตระหนักถึงความสำคัญของชมรมผู้สูงอายุในฐานะเป็นองค์กรชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถและศักยภาพของผู้สูงอายุในการกำหนดวิถีทางของตนเองแทนการถูกรวบงำจากภายนอก มีความเป็นอิสระที่จะกำหนดวิถีทางในการจัดสวัสดิการของตนเอง การเกิดขึ้นแห่งสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุผ่านการดำเนินการของ

คณะกรรมการที่มาจากผู้สูงอายุนั้น คณะกรรมการที่ดำเนินงานจะต้องมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการดำเนินงาน เข้ามามีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุทั้งการวางแผน การดำเนินงาน การประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีการติดตามประเมินผลการจัดการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวปัจจัยที่จะทำให้ชมรมผู้สูงอายุมีคุณภาพที่ดีและสามารถทำให้ชมรมผู้สูงอายุเกิดความเข้มแข็งขึ้น ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้เลือกประชากรในการศึกษาจากคณะกรรมการที่เข้ามาบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งชมรมผู้สูงอายุที่อยู่ในเครือข่ายของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ และชมรมผู้สูงอายุที่อยู่ในเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร เนื่องด้วยชมรมผู้สูงอายุที่อยู่ในหน่วยงานทั้งสองแห่งมีการจัดตั้งมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน โดยเป็นความร่วมมือกันของหลายองค์กรที่ให้การสนับสนุน จึงสามารถบ่งบอกได้ถึง ความเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุที่ขึ้นกับทั้งสองหน่วยงานได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจและเลือกประเด็นการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ เข้ามาเป็นประเด็นในการศึกษาเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามกับการสนทนา มาเปรียบเทียบให้เห็นถึงการสนับสนุนและ/หรือไม่สนับสนุนกันของข้อมูล อีกทั้งยังได้ทราบถึงการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ

จากเหตุผลความสำคัญของปัญหาและมูลเหตุจูงใจของผู้ศึกษาดังกล่าว ผู้ศึกษา จึงมีคำถามต่อการศึกษาว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุเป็นอย่างไรบ้าง ในภาพรวมอยู่ในระดับใด และเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุที่ได้มาจากแบบสอบถามกับการสนทนาแล้ว ข้อมูลที่ได้จากการสนทนาสามารถให้การสนับสนุนและ/หรือไม่สนับสนุนข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามอย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งได้แก่ ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วม
2. เพื่อศึกษาถึงการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถามและการสนทนา ในประเด็นการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งได้แก่ ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วม และเป็นการศึกษาถึงการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถามและการสนทนาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสนทนาเพื่อหาข้อมูลที่สนับสนุนกันและ/หรือไม่สนับสนุนกัน
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตด้านพื้นที่คือพื้นที่ชมรมผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครที่อยู่ในสังกัดของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ และที่อยู่ในสังกัดของสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร
3. ขอบเขตด้านประชากร ในการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตด้านประชากรคือคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่ ประธานชมรม รองประธาน เลขานุการ และกรรมการฝ่ายต่าง ๆ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

แบบสอบถาม หมายถึง เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่อยู่ในชุดของข้อคำถามเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ

การสนทนา หมายถึง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นการพูดคุยกันระหว่างผู้ศึกษากับผู้ให้ข้อมูล โดยผู้ศึกษาตั้งใจฟังว่า ผู้ให้ข้อมูลพูดอะไร แล้วนำคำพูดที่ได้รับฟังมาพูดซ้ำ เพื่อบอกให้รู้และเข้าใจความหมายตรงกัน

การเปรียบเทียบข้อมูล หมายถึง การพิจารณาเทียบเคียงข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถามและการสนทนาเพื่อให้เห็นลักษณะที่สนับสนุนกันและ/หรือไม่สนับสนุนกันระหว่างข้อมูลทั้งสอง

การสนับสนุนกันของข้อมูล หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากการใช้วิธีการสนทนา มีการส่งเสริม เกื้อหนุน หรืออุดหนุนต่อข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถาม อันนำไปสู่ความน่าเชื่อถือของการสรุปผลการวิจัย

ชมรมผู้สูงอายุ หมายถึง องค์กรชุมชนที่มีการรวมตัวกันด้วยความสมัครใจของผู้สูงอายุเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันตามวัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร

ทั้งที่อยู่ในสังกัดของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ และที่อยู่ในสังกัดของสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุ กรุงเทพมหานคร

ลักษณะการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุ หมายถึง การที่คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุแต่ละบุคคลมีความร่วมมือในกระบวนการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรม และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรม และปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งได้แก่ อุปสรรคส่วนตัว และอุปสรรคภายในชมรม

คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้สูงอายุที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกชมรมผู้สูงอายุให้เข้ามาบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ได้ผลการศึกษาที่สามารถบ่งบอกถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชมรมผู้สูงอายุสู่ความยั่งยืนต่อไป
2. ได้ทราบถึงการสนับสนุนและ/หรือไม่สนับสนุนของข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามกับการสนทนาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ
3. ได้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสนทนาสนับสนุนและ/หรือไม่สนับสนุนกัน
4. ได้ทราบถึงข้อดีและข้อจำกัดของการใช้แบบสอบถามและการใช้การสนทนาในการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. ผลการศึกษาช่วยลดอคติในการตัดสินใจของนักวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ในการประเมินและตัดสินใจลงข้อสรุปผลการศึกษาได้อย่างมั่นใจมากขึ้น
6. ได้ผลการศึกษาที่มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น เพราะสามารถตอบคำถามการศึกษาทั้งในภาพกว้างและภาพลึก

ข้อจำกัดในการศึกษา

ผลการศึกษาที่ได้จากชมรมผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษามาจากการสนทนากับ คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ 5 คน ไม่ได้เป็นการศึกษาคณะกรรมการในชมรมผู้สูงอายุทั้งหมด เป็นเพียงกรณีศึกษาเพื่อเปรียบเทียบ ตรวจสอบ ขยายความหรือเพิ่มความลึกให้กับข้อมูลที่ได้จาก แบบสอบถามเท่านั้น